

**ASPECTES DE L'EDUCACIÓ
A L'ESCOLA DE NENES D'ALTAFULLA:
“EL LIBRO DE VISITAS DE INSPECCIÓN”
(1860-1911)**

*Olga Arnau i Fernández
Jaume Balaguer i Rimbau*

La inspecció a les escoles és un tema del qual es parla sovint fent referència al seu caràcter orientatiu i avaluador.

La vigilància i el control del funcionament de les escoles ha existit des de molt antic. Cap al 1370 va ser un control atècnic; al principi, governatiu, i més tard, gremial. A partir del 1849 ja s'exercí un control tècnic.

Des d'aleshores, les lleis d'educació sempre han dedicat diversos articles a parlar de les funcions i l'estructura de la Inspecció, d'aquest servei de vigilància, control, orientació, assessorament i avaluació de les escoles.

Mentre que a l'ensenyament primari la Inspecció ha tingut una dilatada tradició, la d'ensenyament mitjà i secundari, com a òrgan diferenciat amb funcions pròpies, no va néixer fins a l'any 1955.

A les diferents etapes de la nostra història, la Inspecció d'Ensenyament ha exercit sempre un paper important.

El motiu d'aquest article, ha estat la donació al Centre d'Estudis del *Libro de Visitas de inspección* per part del Sr. Peter Treichler. Aquest llibre va ser trobat a les golfes de casa seva, lloc on durant un temps va estar ubicada l'escola pública de nenes d'Altafulla. Es tracta d'un quadern de 22 x 15 cm, enquadernat amb tapes de cartró i consta de vint fulls no numerats. Amb el temps ha estat manipulat; manquen fulls al darrere, es nota que han estat arrencats perquè n'hi ha restes i les tapes estan posades cap per avall.

A Altafulla, la documentació ens mostra que des del maig de 1860, es realitzaven visites periòdiques dels inspectors d'ensenyament, a l'escola pública de nenes. Aquestes visites queden reflectides en el "*Libro de visitas*" que comentem

i el qual comprèn el període que va des de 1860 fins l'any 1911. Segurament aquest inspector ja pertanyia al cos "de Inspección de Enseñanza Primaria", creat l'any 1849.

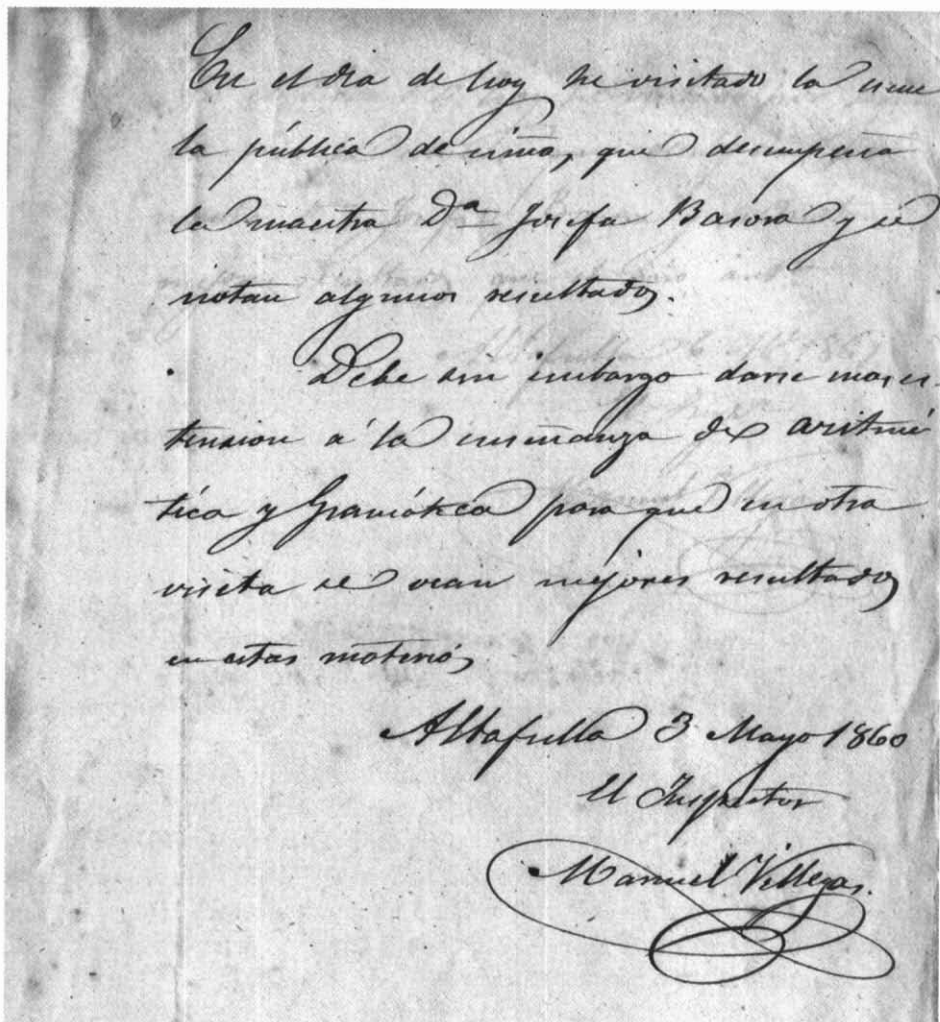
El primer document diu el següent: "En el día de hoy he visitado la escuela pública de niñas, que desempeña la maestra D^a. Josefa Basora y se notan algunos resultados.

Debe sin embargo darse más atención a la enseñanza de Aritmética y Gramática para que en otra visita se vean mejores resultados en estas materias.

Altafulla 3 de Mayo de 1860

El Inspector

Manuel Villegas

En el día de hoy he visitado la escuela pública de niñas, que desempeña la maestra D^a. Josefa Basora y se notan algunos resultados.

Debe sin embargo darse más atención a la enseñanza de Aritmética y Gramática para que en otra visita se vean mejores resultados en estas materias.

Altafulla 3 Mayo 1860

El Inspector

Manuel Villegas.

Original del primer full del "Libro de visitas de inspección"

Dos anys després, el mateix inspector, visita l'escola i fa constar: *"se siguen observando buenos resultados y adelantos debido al interés y celo que demuestra"*.

Aquestes visites, no tenien tant sols un caire fiscalitzador, ja que moltes vegades s'orientava al professorat, en el nostre cas sempre femení, en tasques plenament didàctiques.

Així en el llibre hi consta:

- 6 de març de 1865: *"la escritura debe empezar desde el pautado de 2^a".*
- 26 de juliol de 1871: *"debo advertirle que forme el programa gral. y detallado de enseñanza; que ponga en cuadro la distribución del tiempo y el trabajo, y que introduzca en su escuela la escritura al dictado desde el momento en que disponga de pizarra"*.
- 27 de juliol de 1874: *"... recomendar a dicha profesora que dé más impulso a la enseñanza de la Aritmética, sin olvidar la escritura del dictado en las secciones más elementales"*.
- 17 de maig de 1894: *"conviene al mejoramiento de la enseñanza el empleo de su método activo para las alumnas presentadas de los conocimientos que adquirieren no las den al olvido nunca"*.
- 8 de maig de 1907: *"Encargo a esta profesora que procure ampliar y generalizar la enseñanza, á fin de que las niñas de todas las secciones aprendan todas las asignaturas del plan vigente, empleando al propio tiempo métodos activos y racionales para cultivar la inteligencia de las niñas y sirviendose de la memoria como medio auxiliar"*.

Tal com deia la Ley Moyano de 1857, l'ensenyament era obligatori dels 6 als 9 anys, llei que no es deuria complir a la vila, ja que en la visita del 6 de març de 1865 consta: *"No deben admitirse en las escuelas niñas mayores de 14 años. Tampoco deben admitirse sin que lleven la papeleta proveida por la ley firmada por el Alcalde y el Cura párroco"*.

Fins l'any 1868 no s'aprova la *"Ley de Instrucción Primaria"* i és en aquesta data, quan l'inspector torna a visitar l'escola i encoratja la mestra tot anotant *"La Inspección ha quedado satisfecha del celo que anima a D. Josefa Besora por los adelantos de la escuela para obtener mejores resultados en educación si da más importancia a la parte literaria y hace que todas las enseñanzas sean más educativas"*.

Entre els anys 1871 i 1875, són dues les mestres que tenen al seu càrrec l'escola de nenes. Josefa Olivé, professora titular, va exercir com a mestra en dos períodes, entre 1871 i 1874, i un any després, tal com consta en el *"Libro de visitas"*: *"dicha profesora ha vuelto a encargarse de la enseñanza después de un año de ausencia con el competente permiso"*. L'altra mestra, D^a. Dolores Lleonar, hi era en qualitat de mestra interina.

Són moltes les vegades, que es fa constar la mancança de mitjans:

- *"pocos medios materiales con que cuenta"*. Juliol 1874
- *"a pesar de su ilustración y celo, debo consignar que dada la falta de asistencia y las pésimas condiciones del local, no conseguir los resultados apetecibles en la enseñanza tanto de la parte literaria como la de labores"*. Juny de 1887.

Deberes Quincenales

Arithmetica: Problemas

Sanitologia e Higiene: Redacción sobre
Sanitologia Higiene Economía Doméstica
~~o sus costumbres, etc~~

Grammatica: Redacción de documentos
de familiares y oficiales

Geometria: Ejercicios geometricos
Dibujos ^{originales} referidos a los labores, y
arte de prenderlos

Historia Sagrada: Redacción sobre
hechos o episcopos de la Historia y sobre
puntos de Religión: civil y Pontificia
Geografía y Mapa de España. Construcción
de sencillos planos etc

Redacción de Speeches historicos sobre sus
temas etc

4

30

40

74

- “... si bien que ya por el escaso e incompleto local en que está instalada la escuela.” Juny de 1904.

Degut a la precarietat dels locals que es feien servir, l'Ajuntament decideix canviar d'ubicació l'escola, i així ho fa constar a les seves actes:

- 28 d'octubre de 1896: s'acorda traslladar l'escola de nenes a la casa de la Calle del Mesón, coneguda com a casa Rull, dons reuneix millors condicions i el lloguer és més baix (20.— ptes. anuals)
- 1 de juny de 1897: Degut a que el local de l'escola de nenes, ha quedat petit, donat el nombre d'alumnes que hi assisteixen, s'acorda el seu trasllat al local de l'escola de nens passant aquesta a un altre lloc. Tot això amb l'aprovació dels mestres i dels amos dels pisos habilitats per a escola.
- 2 d'abril de 1899: a l'acta d'aquesta data, hi consta que l'escola de nenes estava ubicada al carrer Barceloneta, 34.

És a l'any 1878, que la mestra Dª Magdalena Belliure es fa càrrec de l'escola, i fins l'any 1887 no hi ha cap altra inspecció d'ensenyament.

Mitjançant les actes de l'Ajuntament, tenim coneixença del nom de dues mestres que van exercir a Altafulla en aquestes dates: Leonor Duran, que va presentar la seva dimissió al gener d'aquest any 1887 i Dolores Gandía, nomenada posteriorment.

Anecdòticament, les actes ens deixen veure com l'Ajuntament ja es fa càrrec de la vivenda de les mestres i amb motiu de la dimissió de la Sra. Leonor Duran, l'amo de la casa on aquesta vivia, manifesta que necessita l'habitació per a realitzar algunes obres i reformes. L'Ajuntament acorda llogar-ne una altra i passar-hi tots els endimaris que hi havia.

Un any després apareix per primera vegada la “Junta Municipal de Enseñanza” en una visita amb motiu de “los exámenes generales en la Escuela pública de niñas de la presente villa bajo la dirección de su profesora D^a. Rosa Olivé, se consigna haber guardado la Junta altamente satisfecha del método empleado para la Enseñanza”.

L'assistència a l'escola era un tema que també preocupava tant a la inspecció com a les pròpies mestres. És per aquest motiu que el 24 de gener de 1892, l'Ajuntament en sessió ordinària, seguint les ordres de “Instrucción Pública” i a fi i efecte de que els pares de família no puguin al·legar ignorància, es publica un ban on s'especifica l'obligatorietat dels nens i nenes del poble a anar a l'escola. Els mestres han de fer relació dels seus deixebles i s'amonestarà als pares dels alumnes que no assisteixen a classe.

Així i tot en data del 17 de maig de 1894, es fa constar al llibre de visites: “se notó escasa concurrencia de niñas y que la asistencia era intermitente y poco regular”.

El 24 de gener de 1899, segueix fent la inspecció la “Junta Local de Primera Enseñanza” i en aquesta data fa constar a la mestra interina Dª Ramona Farreny el seu disgust, tot assenyalant “ha visto con disgusto lo atrasadas que se hallan las alumnas en todas las asignaturas que comprende el programa.

Esta Junta recomienda a la citada Profesora que emplee una método activo a fin de que las niñas salgan del estado lamentable en que se hallan”.

Amb data de 14 de juliol del mateix any es diu: “En los exámenes celebrados en esta fecha en la escuela que dirige la Maestra interina D^a. Josefa Reynes Pinet, han demostrado las alumnas bastante caudal de conocimiento en las varias asignaturas que comprende el programa, debido todo ello a la actividad y celo de la citada Profesora por lo que esta Junta local le da un voto de gracias.

Debe hacer constar esta Junta que al encargarse de la Escuela la Sra. Reynes en Junio ultimo las alumnas estaban muy atrasadas en todas las asignaturas”.

Sembla estrany el fet que les alumnes en un període de temps tan curt, haguessin millorat tant, fins el punt de fer-ho constar en el llibre de visites.

L'Ajuntament, i amb motiu d'aquests exàmens, acorda destinar 70.- ptes. amb càrrec al capítol d'imprevistos per a premis per als alumnes de les escoles.

A les darreries d'aquest segle, els mestres tenen problemes pel que fa a la qüestió econòmica de les seves retribucions, i les actes de l'Ajuntament així ho reflecteixen, on també es fa constar l'import que els alumnes han d'abonar per assistir a l'escola i el fet de la reclamació de la quota per part de “Instrucción Pública”:

- 23 d'octubre de 1887: la mestra reclama que li sigui dita quina quantitat hauran d'abonar les alumnes en concepte de retribucions.
- 20 de gener de 1889: s'acorda abonar als mestres locals 300.- ptes. que fa sis mesos que venen reclamant en concepte de deutes endarrerits.
- 11 de maig de 1890: es demana als mestres que deixin de cobrar retribucions als nens que van a l'escola i a canvi fixar una quantitat la qual serà satisfeta per l'Ajuntament. Es fixa la quantitat de 450.- ptes anuals a repartir-se per meitat entre José Miracle, mestre dels nens i Rosa Líster, mestra de les nenes.
- 20 de novembre de 1892: ja que no s'han satisfet els deutes a “Instrucción Pública”, el Governador Civil imposa una multa al Consistori.
- 4 d'abril de 1893: no es pot fer el pagament a “Instrucción Pública”, ja que els béns de l'Ajuntament estan embargats pels Delegats d'Hisenda.
- 6 d'octubre de 1893: es rep un ofici del Sr. Governador, tot dient que si en el termini de 10 dies no s'ha ingressat el pagament total o parcial que el municipi deu a “Instrucción Pública”, se suspèn timerà a tots els individus de l'Ajuntament i se'ls atorgaran responsabilitats davant els tribunals.
- 8 de novembre de 1896: el Governador posa una multa de 250 ptes a l'Ajuntament pels deutes a “Instrucción Pública”. S'acorda abonar la quantitat que es pugui, demanant el perdó de la multa, davant la poca quantitat adeudada dels darrers tres o quatre anys, per l'esmentat concepte.

El 1900, amb l'inici del nou segle, es configura un autèntic ensenyament primari públic i és en aquest moment que les escoles passen a formar part d'un nou ministeri anomenat “Ministerio de Instrucción Pública y Bellas Artes”.

A Altafulla segueix la “Junta Local de Primera Enseñanza”, presidida per l'alcalde Sr. Baldomero Boronat, “la que quedó muy complacida por los adelantos que

Exámenes generales de Julio de 1899

En los exámenes celebrados en esta fecha en la escuela que dirige la Maestra interina D^{ña} Josefa Reynes Pinet, han demostrado las alumnas bastante caudal de conocimiento en las varias asignaturas que comprende el programa, debiendo todo ello a la actividad y celo de la citada Profesora por lo que esta Junta local le da un voto de gracias.

Debe hacer constar esta Junta que al encargarse de la escuela la D^{ña} Reynes en Junio último las alumnas estaban muy adelantadas en todas las asignaturas.

El Alcalde P. de la H.

Valdemoro, 18 de Julio de 1899
D^{ña} Josefa Reynes Pinet

se han observado en todas las ramas que abraza dicha enseñanza de un año a esta parte, ó sea, desde que está al frente de dicha escuela la Sra. Dª Antonia Virgili, quien ha sabido corresponder de una manera digna a la confianza del Municipio y del pueblo...

I és el 27 de setembre d'aquest any 1900 que davant una Reial Ordre del Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts, creat recentment, l'Ajuntament decideix augmentar la quantitat destinada a instrucció, la qual provindrà de l'apartat d'imprevistos del pressupost municipal.

Dos anys més tard, tornen les visites per part de la *"Inspección provincial de 1ª enseñanza"* i l'inspector fa constar *"he visto con disgusto que el local y el material de que dispone no responden a las necesidades pedagógicas ni higiénicas. Teniendo en cuenta las buenas disposiciones de la profesora confío en que subirá el nivel de la enseñanza tan luego como disponga de medios adecuados."*

El canvi de nomenclatura, pel que fa a l'escola té lloc a l'any 1904, i aquesta passa a denominar-se *"Escuela pública elemental de niñas"* i segueix sota la direcció de la Srta. Dª Antonia Virgili.

El Sr. Federico Gómez com a inspector fa una visita ordinària l'any 1907 i per primera vegada es fa constar *"También debe de poner en debida forma los libros de administración de la Escuela"*.

El mateix any, la *"Junta Local de Instrucción Pública"*, presidida per l'alcalde Sr. Andrés Virgili Saumell i degut als exàmens generals del mes de juliol, felicita a la professora Sra. Dolores Roch, fent constar que la Junta: *"... quedó muy complacida del estado en general satisfactorio en que se encuentra la enseñanza, debido sin duda al celo y afán que invierte la infatigable Sra. Roch en pro de sus discípulas"*.

Per primera vegada consta un llibre destinat a controlar les faltes d'assistència, tal i com es diu a l'acta corresponent *"... no obstante la misma se ha lamentado de las faltas diarias de asistencia que se observa en los libros destinados al efecto"* i això entorpeix els esforços de la mestra envers les seves alumnes.

La darrera acta correspon a primers de juliol de 1911, signada per l'inspector José Puig, on es diu *"De resultas de mis observaciones en las que he girado en este día a la Escuela elemental de niñas de Altafulla que está a cargo de Dña. Perpetua Serrat Miralles, debo consignar que la enseñanza se encuentra en regular estado, atendida las edades de las alumnas y a las faltas de asistencia de las mismas, teniendo la maestra el debido celo y la organización adecuada con el debido (...) y disciplina bien cimentada."*

Esta inspección encarece a la Sra. Maestra que no desmaye su labor, que fomente la asistencia y vaya ampliando los programas y generalizando las asignaturas imprimiendo para ellas el carácter práctico que requiere la enseñanza".

BIBLIOGRAFIA

Actes de l'Ajuntament d'Altafulla.

"Libro de visitas de inspección" (1860-1911).